

A85/54

ISLAMITISCH FUNDAMENTALISME IN TURKIJE

Toen in 1982 de toenmalige Turkse premier admiraal b.d. ULUSU verklaarde dat het religieus fanatisme op lange termijn een groter gevaar was voor zijn land dan het politiek extremisme, vonden zijn woorden maar weinig weerklank. Nu, drie jaar later, ziet de regering van Turkije meer en meer het gevaar in van het islamitisch reveil, dat onder invloed van Iran en andere delen van de islamitische wereld ook in het land van ATATURK plaatsgrijpt. De pogingen van de huidige regering OZAL om de islam te benutten als middel tot versterking van de nationale identiteit en te komen tot betere relaties met landen als Saoedi-Arabie en Iran, hebben ongewenste krachten losgemaakt in kringen van islamitisch-fundamentalistische Turken. Het lijkt erop dat met name president EVREN druk uitoefent op het kabinet OZAL om deze ontwikkelingen te beteugelen, teneinde "Iraanse toestanden" te voorkomen. Het is overigens niet ondenkbaar dat fundamentalistische en Iraanse invloeden hun effect ook niet zullen missen binnen de Turkse bevolkingsgroepen in West-Europa.

ISLAMITISCH-FUNDAMENTALISME IN TURKIJE

Toen de Turkse militairen op 12 september 1980 de macht overnamen werd deze interventie mede in verband gebracht met een voorval, enkele dagen eerder, in Turkijes heiligste stad Konya. Tijdens een manifestatie werd daar openlijk kritiek geleverd op de basis-principes van de nationale grondlegger ATATURK, met name op diens beginsel van de scheiding van kerk en staat, en werd de roep aangeheven om herstel van de shari'a, het islamitische recht. De bijeenkomst was georganiseerd door de enige expliciet islamitische politieke partij die Turkije destijds kende, de MSP (Milli Salamet Partisi - Nationale Heils Partij) van prof. Necmettin ERBAKAN.

Na de staatsgreep werd de MSP door de militairen ontbonden en werden 23 van haar leiders, waaronder Korkut OZAL (broer van de huidige premier) gearresteerd op beschuldiging van het in gevaar brengen van het seculair karakter van de republiek. Het daaropvolgende proces sleepte zich jaren voort en resulteerde in februari 1985 in een algehele vrijspraak van de aangeklaagden.

Opmerkelijk genoeg vonden veel van ERBAKANs toenmalige partijgenoten, ook de huidige premier Turgut OZAL, intussen politiek onderdak bij de Anavatan Partisi (AnaP, Moederlandpartij), die in november 1983 bij de eerste verkiezingen na de coup als grote overwinnaar uit de bus kwam, en dan ook de nieuwe regering OZAL vormde. Binnen de AnaP is een aantal "bloedgroepen" te onderkennen, waarvan de islamitisch-fundamentalisten zeker niet de minst belangrijke vormen. Hun invloed op het regeringsbeleid kreeg tot voor kort vooral gestalte in het beleid van de fanatieke minister voor Onderwijs en Jeugdzaken, Vehbi DINCERLER. Met zijn kruistocht tegen het gebruik van alcohol, de leer van Darwin, de "onzedelijke" kleding van schoolmeisjes, etc., sloot hij nauw aan bij de onmiskenbaar ook in Turkije waarneembare fundamentalistische tendenzen.

Niet alleen in stromingen binnen de AnaP, maar ook in de vorm van een nieuwe fundamentalistische politieke partij kregen fanatieke moslems de kans aan hun idealen te werken. Weliswaar behaalde deze Refah Partisi (Welvaartspartij) in maart 1984 bij de eerste (plaatselijke) verkiezingen waaraan werd deelgenomen, slechts 4,5% van de stemmen, doch via het met deze partij verbonden en snel groeiende dagblad Milli Gazete (Nationale Krant, vroeger steunend op de MSP), vinden de standpunten van deze islamitische partij een brede verspreiding.

De uit andere islamitische landen overgewaaide opleving van de islam werd in de laatste jaren nog eens extra gestimuleerd door het beleid van de regering OZAL om de islamitische identiteit van Turkije te versterken, mede in reactie op de kritiek van West-Europa op de Turkse interpretaties van mensenrechten en democratische spelregels. OZAL, zelf een gelovig moslim, doch zeker niet te duiden als een fundamentalist, lijkt door zijn pelgrimage naar Mekka en zijn verregaande toenadering tot landen als Iran en Saoedi-Arabië bij fanatieke Turkse moslems sterke sentimenten te hebben opgewekt. Islam-kenners menen in Turkije de eerste tekenen waar te nemen van een ontwikkeling die ook in het Iran van de shah viel te constateren. Jonge intellectuelen, die zich naar links niet of nauwelijks kunnen uiten, nemen hun toevlucht tot het islamitisch-fundamentalisme, dat zich gedeeltelijk aan dezelfde dingen ergert (bv. de materialistische invloeden uit het Westen). Deze ontwikkelingen hebben in toenemende mate geleid tot ongerustheid bij OZAL, andere kabinetsleden en - vooral - president en ex-juntaleider Kenan EVREN.

Fundamentalisme aan banden gelegd

Een eerste indicatie voor de groeiende ongerustheid over het islamitisch reveil in Turkije was het ontslag van de genoemde onderwijsminister DINCELER. Toen deze in september jl. uit het kabinet werd verwijderd, meenden politieke waarnemers in Ankara te mogen concluderen dat dit gebeurd was op aandrang van president EVREN. Een maand later maakte de Turkse president tijdens een rede in de centraal Turkse stad Kastamonu op niet mis te verstane wijze duidelijk hoe hij denkt over de gevaren van religieus fanatisme. In deze stad, waar ATATURK ooit een van zijn belangrijkste toespraken hield, noemde EVREN religieus extremisme als het derde gevaar van Turkije, na communisme en fascisme.

EVRENS ongerustheid werd in november waarschijnlijk extra bevestigd door een officieel rapport van het Diyanet Ischleri Baschkanligi, het departement voor religieuze aangelegenheden. Daarin werd onthuld dat naast de duizenden koran-cursussen die onder auspiciën van de staat worden gegeven, nog tenminste 961 alternatieve cursussen in het geheim worden georganiseerd. Tijdens die bijeenkomsten wordt niet alleen koran-onderwijs gegeven, maar ook fel geageerd tegen het secularisme van ATATURK en gepleit voor een theocratie naar Iraanse snit.

De heimelijke bijeenkomsten worden vooral belegd door drie secten, die al lang bestaan, maar na 1980 kans hebben gezien zich te hergroeperen: de Nurcu's, de Naksibendi's en de Suleymanci's. Naast het organiseren van koran-cursussen, die vaak onder de dekmantel van culturele avonden, tapijtknoopcursussen etc. worden gegeven, trachten de leden - aldus het rapport - binnen te dringen in de bestaande politieke partijen, niet alleen in de regerende AnaP, maar ook in de meer "linkse" partijen. Het rapport wijst met name op de gevaren van de organisatie Milli Gorus (Nationaal Gezichtspunt), een aftakking van de Nurcu's die Iran tot voorbeeld neemt, zonder overigens zelf shi'itisch te zijn. Deze beheert in- en exportbureau's en onderhoudt ook andere contacten met Iran, van waaruit ze zou worden gefinancierd.

Omdat er aanwijzingen zijn dat een aantal andere religieuze bewegingen eveneens financieel worden ondersteund door de Iraanse autoriteiten, en vanwege de groeiende ongerustheid over de opbloei van het fundamentalisme, maakte de minister van Buitenlandse Zaken Vahit HALEFOGLU recentelijk bekend dat de Turkse regering van plan is de verspreiding van Iraanse publicaties stop te zetten. Zijn regering, zo verklaarde hij 9 december jl. in Ankara in antwoord op vragen uit het parlement, is tot de slotsom gekomen dat deze geschriften "een ongewenste en negatieve invloed hebben". Met name noemde HALEFOGLU in dit verband de Iraanse krant "Kayhan", die hij aanduidde als "schadelijk en destructief". Ook via diplomatieke kanalen heeft Turkije inmiddels geprotesteerd tegen inmenging in de binnenlandse aangelegenheden door het bewind in Teheran en tegen de Iraanse steun aan "staatsondermijnende" organisaties in Turkije.

In de toekomst zal moeten blijken in hoeverre deze zaken van invloed zullen zijn op de Turks-Iraanse betrekkingen, die juist aanmerkelijk verbeterd leken te zijn. Nog onlangs accepteerde president EVREN een uitnodiging van het KHOMEINY-regime voor een bezoek aan Teheran. Tevens is nog onduidelijk of de Iraanse regering de ondersteuning van fundamentalistische groeperingen als gevolg van de Turkse protesten zal verminderen. Het is echter niet geheel ondenkbaar dat Teheran meer dan voorheen het accent zal leggen op de steun aan Turks-islamitische groeperingen buiten Turkije, bijvoorbeeld in West-Europa.